

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészeti Kar

Raffai Judit:

**A VAJDASÁGI MAGYAR
NÉPMESE-KATALÓGUS**

Tézisek

Néprajztudományi doktori iskola
Magyar és összehasonlító folklórisztika program

2007

Raffai Judit:

A VAJDASÁGI MAGYAR NÉPMESE-KATALÓGUS Tézisek

Témaválasztás, kitűzött feladatok, módszerek

Doktori értekezésem keretein belül a vajdasági magyarok mesekatalógusának elkészítésére vállalkoztam. Ezzel a régió magyar lakosságának (publikált és kéziratot) meseanyagát kívántam számba venni. Am eközben a vizsgált anyag területi és történeti áttekintésére is lehetőség nyílt, munkám során láthatóvá vált, hogy az általunk kutatott területen az elmúlt 150 év folyamán ki, hol és milyen népmesét gyűjtött, és hogy a későbbiek során ezeket a szövegeket kik, hol és milyen formában közölték újra. Választ kerestem arra is, hogyan oszlik meg a régió magyar meseanyagán belül a műfajok aránya, illetve melyek azok a mesetípusok, amelyek ennek a térségnek a mesetudását jellemzik.

Vajdaság magyar lakosságának egyik meghatározó jellegzetessége, hogy a XVIII. századtól kezdve a Kárpát-medence szinte minden területéről érkeztek ide betelepülők. Reményeink szerint a vajdasági meseanyag katalógusba rendezése rávilágít arra is, hogy az itt élők szövegtudása mennyire köthető valamikori lakóhelyük hagyományaihoz, illetve milyen mértékben beszélhetünk egy azonos jegyekkel rendelkező vajdasági meseanyagról, s ez milyen formában függ össze a határon átnyúló dél-alföldi meserégió anyagával. Annak ellenére, hogy az itteni magyar lakosság ideköltözésétől kezdve más népekkel élt együtt, a meseanyag interetnikus vizsgálatára mégsem vállalkoztam (munkámban csupán érintem a témát), ugyanis az itt élő más népcsoportok mesetudásának feldolgozása még nem történt meg. Az itt élő szerbek, horvátok, montenegróiak stb. meséit – a nemzetközi mesekatalógustól eltekintve – ilyen formán még nem rendszerezték.

A népmese-katalógus elkészítésekor feladatombnak tartottam a katalógus adatain alapuló meseadatbázis létrehozását is. Ezzel nemcsak a kutatási szakaszok megkönnyítése volt a célom, hanem a vajdasági magyarság közművelődési igényeit is szerettem volna kielégíteni. Reményeim szerint a vajdasági mese iránt érdeklődők számára saját tájegységük, nyelvjárásuk meseanyagának megismerését is egyszerűbbé teszi egy ilyen adatbázis. Hogy erre igény mutatkozik, azt a napjaink vajdasági kultúrájában jelen lévő, a folklorizmus szabályai szerint működő mesemondó csoportok, mesemondó versenyek stb. fényesen bizonyítják. Az adatbázis lehetőségeit kihasználva, egy-egy variáns adatait nem ömlesztve mutatjuk be, hanem minden mese esetében egy 33 szempontot tartalmazó adatsort közlünk.

Munkám során minden esetben a Kovács Ágnes által szerkesztett *Magyar népmesekatalógushoz* igazodtam, így dolgozatomban többnyire MNK- és AaTh-számok szerepelnek. A 2004-ben kiadott új nemzetközi népmese-katalógus azonosítóit (ATU) csak azokban az esetekben használtam, amikor a fent említett kötetben a keresett típus nem volt fellelhető. Emellett közöltem minden egyes típusnál a Honti és a Berze Nagy számok mellett az Uther féle nemzetközi katalógus konkordanciáit. Egyes esetekben – leginkább a legendamesék behatárolásánál –, amikor a kérdéses típusok a fent említett munkák egyikében sem voltak megtalálhatóak, a Berze Nagy János által összeállított népmese-katalógus számait (BN) alkalmaztam.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a VMNK egy regionális nemzeti (kisebbségi), komplex adatbázison alapuló népmese-katalógusnak készült, amely illeszkedik a Kovács Ágnes által szerkesztett *Magyar népmesekatalógushoz*, és ezen keresztül az Antti Aarne és Stith Thompson féle, illetve az egyes típusoknál jelzett ATU számokkal a legújabb népmese-katalógushoz is.

A dolgozat szerkezete

A dolgozat tetemes részét a népmese-katalógus alkotja. A vajdasági magyar mesekincs tipológiai rendszerezésének eredményeit a mesekatalógust megelőző összefoglaló részben közlöm. Itt a következő témákat dolgozom fel.

A VAJDASÁGI MESEKUTATÁS TÖRTÉNETE

A mesekutatás kezdete és első korszaka (a XIX. század második felétől az első világháborúig)

A jugoszláviai mesekutatás (a XX. század második felétől napjainkig)

A vajdasági népmesekutatás a számok tükrében

A meseszövegek utóélete, újraközlések

A VAJDASÁGI MAGYAR NÉPMESE-KATALÓGUS

A VAJDASÁGI MESEANYAG TERÜLETI ÉS MŰFAJAI MEGOSZLÁSA

A vajdasági mesekincs nagysága, területi megoszlása

A vajdasági mesekincs műfaji megoszlása

A vajdasági mesekincs elkülönülő meserégiói

A vajdasági mesekincs legtöbb változattal rendelkező típusai

INTERETNIKUS HATÁSOK A VAJDASÁGI MAGYAROK NÉPMESEKINCSEBEN

Kutatási eredmények

Doktori értekezésem keretein belül a valamikori Jugoszlávia, a mai Szerbia területén élő vajdasági magyarság mesekincsének (841 szöveg, 451 típus, 1023 változat) tipológiai feldolgozását, adatbázisba rendezését végeztem el. Munkám során a magyarok lakta Bácskában, Bánátban és Szerémségben folytatott mesegyűjtések adatait elemeztem. A Vajdasági magyar népmese-katalógus nem csupán a mesekötetek és mesegyűjtemények bibliográfiai felsorolását és annotálását tartalmazza, hanem az egyes meseszövegek teljes adatsorát. Az egyes kötetek áttekintésével kialakított adatbázisban a korábban kiadott Magyar népmese-katalógus napjainkig kibővített adatai mellett megtalálhatóak a ma hivatalosan (a Magyar Nemzeti Tanács által) elfogadott közigazgatási viszonyokat tükröző, egységesített helymegjelölések, a típuszám-meghatározások, a szövegtörténeti feltáráshoz vonatkozó (első közlés, másodközlés), valamint a mesemondó személyét előtérbe helyező adatok is. Adatként közlöm a mesék archiválásának forrásait is.

A *Vajdasági magyar népmese-katalógus* alapján a vajdasági meseanyag területi megoszlása a következő: Vajdaság területén

hetvenegy településen gyűjtöttek 779 tipológiailag behatárolható népmesét. Ezt a vajdasági régiók szerint tovább bonthatjuk. Eszerint Bánátból huszonkilenc településről ismerünk 401 mesét, Bácskából negyven településről 374, Szerémségből pedig két településről négy mesét.

Az eddig vajdaságban összegyűjtött, típuszámmal ellátható népmesék alapján a térség mesekincsének műfaji megoszlásáról is képet kapunk. E szerint e régió meseanyagán belül a következő arányokat mutattam ki: 5,2% állatmese, 31,8% tündérmese, 8,9 % legendamese, 9,7% novellamese, 6,5% rászedett ördög-mese, 1,4% János szolga-mese, 2,9% rátótiáda, 23,3% tréfa, trufa, anekdota, 4,6% hazugságmese, 5,1 formulamese. Ezen belül elkülöníthetünk egy nagyon gazdag, feltehetően délszláv hatásra kialakult, többnyire tréfás mesékhez tartozó vajdasági erotikus mesekincset.

A mesék tipológiai feldolgozása a Vajdaságon belüli meserégiók közül körvonalazza a szegedi kirajzású falvak és a vajdaságban élő bukovinai székelyek elkülönülő mesekincsét, kimutatva ezeknek a területeknek jellemző mesetípusait.

A szerző témához kapcsolódó publikációi

- 1 Kísérlet a mesemondás nem-verbális jeleink leírására. *Néprajzi Látóhatár* 1999. VIII. 3-4. 377-397.
2. *A Rézmonyos. Ludasi népmesék.* Szabadka, 2000.
3. *A mesélő ember. Egy bácskai parasztember meséi* Budapest, 2001.
4. Epika. In: Papp Árpád–Raffai Judit–Terbócs Attila (szerk.): *Vajdasági magyarok néprajzi atlaszának kommentárkötetete.* Szabadka, 2003. 173–192.
5. Današnje forme pripovedanja na Ludašu. *Ludaški zapisi* 4–5. 2003. 27–33.
6. *A magyar mesemondás hagyománya. Útmutató mesemondók, pedagógusok és minden népmesekedvelő számára* Budapest, 2004.